https://doi.org/10.30563/turklad.1438975

İntihal / *Plagiarism*

This article was checked by turnitin programında bu makale taranmıştır

Makale Bilgisi / *Article information*

Makale Türü / *Article types* : Araştırma Makalesi / *Research article*
Geliş Tarihi / *Received date* : 17.02.2024
Kabul Tarihi / *Accepted date* : 10.10.2024
Yayın Tarihi / *Date published* : 20.12.2024

Atıf / *Citation*

Yawar, M. B. (2024). ***دیل سپاقلېغی* اوْقوْو کتابی‌نېنگ فونیتیک آیراتېنلېقلارېنا غېسغا سېن**. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRKLAD)*, 8. Cilt, 2. Sayı, 351-360.

***دیل سپاقلېغی* اوْقوْو کتابی‌نېنگ فونیتیک آیراتېنلېقلارېنا غېسغا سېن**

A brief study on the textbook called "dil sapaklığı"in terms of phonetic features

MOHAMMAD BASHIR YAWAR [1]

Öz

دیل سپاقلېغی آتلی اوْقوْو کتابی، تۆرکمن تۆرکچەسی‌نینگ بیرینجی گرامر کتابی‌دېر. 1926 -نجی ییلده چاپ ادیلن بو کتاب، تۆرکمن دیلچیسی محمد گلدیف و تاتار دیلچیسی غوبیدالله آلپاروْف طرفېندان تیارلانېلېپدېر. دیل سپاقلېغی اوْقوْو کتابی‌نېنگ چاپ بوْلان تارېخېنا چنلی تۆرکمن دیلی‌نینگ گرامرینا دگیشلی هیچ بیر اثر چاپ ادیلمأندیر. بۇ سببدن آدی گچن کتاب، اصلېندا تۆرکمن چاغالارېنی شۇ کتابېنگ ایکینجیسی بوْلان *تۆرکمن دیلی‌نینگ گراماتیکاسی* آتلی کتابا تیارلاماق اوچین تۇرت ییللېق اوْقوْو دۇرینی اۇز ایچینه آلان بیر اوْقوْو کتابی‌دېر. جمعی 109 صفحه‌دان و 20 بۇلیمدن اوْرتا گلن بۇ کتابېنگ بیرینجی چاپی 1924 -نجی ییلده تاشکندده و ایکینجی چاپی بوْلسا 1926 -نجی ییلده تۆرکمنستان دۇلت نشریاتی طرفېندان *پۇلتاراتسکی*ده (عشق‌آباددا) چاپ ادیلیپدیر. بۇ مقاله‌ده، کتابېنگ ایکینجی چاپی گۇز اۇنگینده تۇتېلدی.

مقاله‌ده، اثرینگ دۆغرېسېندا غېسغا معلومات بریلیپ، کتابېنگ فونیتیک آیراتېنلېقلارېنا غارالېپ گچیلدی. تحقیق-ده، فونولوژی تایدان تۆرکمن دیلی‌نینگ اساسی موضوعلارېندان بوْلان چکیملیلر و اوْلارېنگ آیراتېنلېقلاری، چکیملیلرینگ توْپارلاره بۇلینشی؛ چکیمسیزلر و اوْلارېنگ آیراتېنلېقلاری، چکیمسیزلرینگ توْپارلارا بۇلینشی یالی موضوعلار اله آلېندی.

اساسی سۇزلر: دیل سپاقلېغی، تۆرکمن تۆرکچەسی، م. گلدیف، غ. آلپاروْف.

Abstract

The book Dil Sapakligi "Language Lesson" is known as the first grammar book of Turkmen Turkish. This work was prepared by Turkmen linguist Muhammet Glediyev and Tatar linguist Gubeydulla Alparov in 1926. Until the publication of Dil Sapakligi, no work related to

---

[1] Öğretim Görevlisi, Jawzjan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkmen Dili ve Edebiyatı Bölümü. Şibirgan/AFGANİSTAN.
El-mek: moh.bashiryawar@gmail.com
ORCİD ID: https://orcid.org/0000-0003-3184-2772

the grammar of Turkmen language had been published. Therefore, Dil Sapakligi is actually a textbook that includes a 4-year education period to prepare children for the second book called Türkmen Diliniñ Grammatikası "Grammar of the Turkmen Language". This work, consisting of a total of 109 pages and 20 chapters, was first published in 1924 in Tashkent, and the second edition was printed in 1926 in Ashgabat. Our study was based on the second edition published by the Turkmenistan State Publications in Poltaratski (Ashgabat) in 1926.

In the study, topics related to phonetics, such as the vowels and their characteristics, vowel classification, consonants and their characteristics, and consonant classification, are discussed by providing a brief overview of the book and the Turkmen vowels and consonants mentioned in it.

Keywords: Dil Sapakligi, Turkman Turkic, M. Geldiyev, G. Aplarov.

گیریش

19 –نجی عصرینگ آیاقلاریندان باشلاپ (1884 –نجی ییلده) قیریم تۆرک روشنفکرلری اسماعیل گاسپیرالی-نینگ دۆیبینی غۆران *اصولی جدید* مکتبی‌نینگ آچیلماغی بیلن بیرلیکده تۆرکستان جغرافیاسیندا جدیدچیلیک حرکتی باشلادی. بۆ حرکت، 1893 ییلیندا تاشکند روشنفکرلرینه تانیدیلیپ، غیسغا مدتینگ دوامیندا سمرقند، بخارا و بیله‌کی منقطه‌لارا یاییلیپدیر (Kaya، 2020: 18-19). جدیدچیلیک حرکتی‌نینگ اساسی مقصدی، جمعیتی و تازه نسلی دۆرینگ ایسلگینه گۆره یتیشدیرمک بۆلیپدیر. دنیاده یۆزبرن تازه‌لیکلردن خبرلی بۆلان جدیدچیلر، مکتبلرینگ اسکی (قدیمی) اۆقۆو سیستمینی اۆقۆچیلارینگ تربیه‌سی اۆچین یترلی گۆرمأن، بۆ اۆوردا تأزه‌لیکلرینگ گتیریلمه‌سینی نیغتاپدیرلار. شیله‌لیکده مکتبلرده تاریخ، جغرافیه، اقتصاد، فزیک، کیمیا، ریاضی یالی حأضرکی زمان فنلری‌نینگ اۆقیلماسی‌نینگ ضروردیغینی بللأپدیرلر (Kasımov، 2009: 15-16). بۆ یاغدایلاری یقیندان ایزارلان تۆرک دنیاسی‌نینگ روشنفکرلری هم تأزه آچیلان مکتب‌لرده فن بیلیملری بیلن بیر قطاردا دیل و ادبیات درسلری‌نینگ هم اۆقیلماسینی گرکلی بیلیپ، ضرور بۆلان درس ماتریاللارینی، معلم‌لر اۆچین اۆقۆو غۆللانمالارینی ایزگیدرلی تیارلاماغا باشلاپدیرلار (Kaya، 2020: 20-21). شیله‌لیک بیلن تۆرکستانداقی تۆرکی لهجه‌لری اۆسدیرمک اۆورینده سۆویت دۆلاندیریشی طرفیندان مکتب‌لر آچیلیپدیر. شۆل مکتب‌لر بیلن بیر قطاردا تۆرکمن مکتب‌لری هم اۆقۆوچیلارا تۆرکمن دیلینی اۆرتمک اۆچین آچیلیپ، اۆقۆو کتابلاری تیارلانیلماغا باشلانیپدیر. بۆ ایشلره یۆلباشچیلیق ادن تۆرکمن دیلچیسی محمد گلدیف بیلن بیرلیکده ک. بۆریف، آ. علیف، اۆراز محمد وفایف و تاتار دیلچیسی گوبیدالله آلپارۆف یالی روشنفکرلرینگ آلیپ باران علمی ایشلری‌نینگ اۆرنی دیسنگ اۆلی‌دیر (Sarıyev، 2017: 187-193؛ Yawar، 2021: 7).

دۆرینگ تۆرکمن دیلینی اۆسدیرمک و اۆنی دۆلت دیلی درجه‌سینه گتیرمگی مقصد ادینن محمد گلدیفینگ بۆ اۆوردا هم اۆزی طرفیندان و همده بۆریف و آلپارۆف یالی روشنفکرلر بیلن بیرلیکده تیارلانیلان بیرنأچه ایشلری باردیر.

موضوع بیلن باغلانشیقلی گلدیفینگ اۆزی طرفیندان تیارلانیلان اثرلرینگ بیرنأچه‌سینی شیله‌رأک گۆرکزمک بۆلار:

گلدیف، م. (1924). *دایحان الیپبیسی.* عشق‌آباد: تۆرکمنستان دۆلت نشریاتی.

گلدیف، م. (1925). *باشلانغیچ مکتب‌لرده انه دیلی.* پۆلتاراتسکی-عشق‌آباد.

گلدیف، م. (1925). *مکتبه چنلی تربیه.* پۆلتاراتسکی-عشق‌آباد.

گلدیف، م. (1925). *الیپبی دن سۆنگ بیرینجی ییل اۆقۆو کتابی.* پۆلتاراتسکی-عشق‌آباد.

گلدیف، م. (1925). *مقال و ماتاللار ییغیندیسی (بابالار سۆزی).* پۆلتاراتسکی: تۆرکمنستان دۆلت نشریاتی.

گلدیف، م. (1926). *اۆرۆس مکتب‌لرینده هم اۆرۆسلار اۆچین وقت کۆرسلارده تۆرکمن دیلینی اۆرتمک اۆچین جانلی سۆیله‌شۆ دیل سپاقلیغی.* بیرینجی کتاب. پۆلتاراتسکی-عشق‌آباد.

گلدیف، م. (1928). *الیپبی (اوْغلانلار اۆچین)*. عشق‌آباد: تۆرکمنستان دۇلت نشریاتی.

گلدیف، م. (1928). *دایحان الیپبیسی*. عشق‌آباد: تۆرکمنستان دۇلت نشریاتی.

گلدیف، م. (1929). *الیپبی (اوْغلانلار اۆچین)*. عشق‌آباد: تۆرکمنستان دۇلت نشریاتی.

گلدیف، م. (1929). *دایحان الیپبیسی*. عشق‌آباد: تۆرکمنستان دۇلت نشریاتی.

گلدیف، م. (1930). *دایحان الیپبیسی*. عشق‌آباد: تۆرکمنستان دۇلت نشریاتی (Sarıyev، 2017: 137-138، 188-191؛ Sağlam، 2019: 537-543؛ Yawar، 2021: 12-13).

محمد گلدیفینگ تاتار دیلچیسی گ. آلپاروْف بیلن بیرلیکده تیارلان تۆرکمن تۆرکچه‌سینه دگیشلی بیرنأچه مهم اثرلر شۇلاردان عبارت:

گلدیف، م. و آلپاروْف، گ. (1924). *الیپبی*. تاشکند.

گلدیف، م. و آلپاروْف، گ. (1924). *دیل سپاقلیغی*. تاشکند.

گلدیف، م. و آلپاروْف، گ. (1924). *اۇلی‌لارا اوْقوْو-یازۇو اۇرتمک اۆچین سپاقلیق*. تاشکند: تۆرکستان حکۆمتی‌نینگ کتاب باسدیریجی دیوان خاناسی.

گلدیف، م. و آلپاروْف، گ. (1925). *الیپبی*. پوْلتاراتسکی-عشق‌آباد.

گلدیف، م. و آلپاروْف، گ. (1926). *دیل سپاقلیغی*. پوْلتاراتسکی-عشق‌آباد: تۆرکمنستان دۇلت نشریاتی.

گلدیف، م. و آلپاروْف، گ. (1926). *الیپبی*. عشق‌آباد: تۆرکمنستان دۇلت نشریاتی.

گلدیف، م. و آلپاروْف، گ. (1929). *تۆرکمن دیلی‌نینگ گراماتیکاسی (صرف-نحو)*. عشق‌آباد: تۆرکمنستان دۇلت نشریاتی.

گۇرشینگیز یالی *دیل سپاقلیغی* آتلی اوْقوْو کتابی گلدیف و آلپاروْف طرفیندان تیارلانیلان بیر کتابدیر. بوْ کتاب عرب الفباسی بیلن یازیلیپ، مکتب‌لرده اوْقوْوچیلارا تۆرکمن دیلینی اۇرتمک اۆچین 2–نجی صنفدان باشلاپ 4 ییللیق اوْقوْو دۇرینی اۇز ایچینه آلان بیر اوْقوْو کتابی‌دیر (Sarıyev، 2017: 185-187). ییگیریمی بۇلیمدن اوْرتا گلن بوْ کتابینگ حایسی بۇلیملری‌نینگ حایسی صنفلاردا اوْقیدیلجاغی دوْغریسیندا کتابینگ *سۇزباشی* بۇلیمینده شیله‌رأک معلومات بریلیپدیر:

> بوْکتابی بیرینجی باسانچاق ایش مکتب‌لری‌نینگ 2 –نجی صنفیندان باشلاپ اوْقیتماق گره ک. اما 2 –نجی صنفده کتابینگ اۇز یازیلیش تربیبینده اوْقیتمان، بلکه 1 –نجی سۇز، 2 –نجی یوْغین-اینچه سۇزلر، 3 –نجی غوْشیلمه، غوْشیلماسیز سۇزلر، 4 –نجی بیرلیک، کۇپلیک، 5 –نجی چکیملی، چکیمسیز سسلر، 6 –نجی حرفلر کیمین یرلرین سایلاپ آلیپ اوْقیتمالی‌دیر. 3 –نجی صنفدا، اۇنگکی 2 –نجی صنفدا اۇره تیلن ساپاقلاری آز وقت ایچینده غیسغالیق بیلن قایتالاپ، شوْندان سوْنگ کتابینگ غالان سپاقلاری یازیلیش ترتیبی بوْیینچه آلیپ باریلار. 4 –نجی صنف قیش اوْرتاسیندا شوْل کتاب تمام ادیلیپ بوْ کتابینگ 2 –نجی بۇلگی بوْلان *تۆرکمن دیلی‌نینگ گراماتیکاسی* آدینداقی کتاب باشلانار (Geldiyev، 1926: 7-8).

ینه-ده کتابینگ *سۇزباشی* بۇلیمینده بریلن معلوماتلارا گۇرأ، بوْ کتاب چاپ بوْلیوْنچا تۆرکمنلرینگ آراسیندا یازۇو بیتۆیلیگی‌نینگ بوْلماندیغینی هر کیم اۇز ایسله‌گینه گۇرأ یازاندیغینی گۇرمک بوْلیوْر. بوْ یاغدای، دۇرینگ تۆرکمن تۆرکچه‌سی‌نینگ یازۇوندا تفاوتلارینگ اوْرتا چیقماغینا سبب بوْلیپدیر. بوْ دۆزگینسیزلیگی یوْغالتماق و تۆرکمن یازۇوینی قاعدالاشدیرماق اۆچین گلدیف بو اثری یازیپدیر و عرب حرفلریندن فایدالانیپ 21 بیر یازۇو دۆزگینینی اوْرتا گتیریپدیر. گلدیف، بوْ الفبادا تۆرکمن تۆرکچه‌سیندأکی سسلرینگ نأحیلی یازۇودا گۇرکزیلجکدیگی حقیندا دوْلی معلومات بریپدیر. بوْ دوْغری‌دا *دیل سپاقلیغی* آتلی اوْقوْو کتابی‌نینگ *سۇزباشی* بۇلیمینده شیله سۇزلر بار:

> انقلابه چنلی تۆرکمن ایلی آراسینده دۆزگینلی بیر یازۇو یوْق دی. ادیل بیر سۇزی هر کیم نیچیک دیله‌سه، شۇیله یازاردی. یوْقارده دیدیگیمیز یالی، سوْنگ ادبیاتیمیز غوْرالیپ آیاغه باسماغه باشلان دۇرینده، مۇنینگ کیمین یوْلسیزلیقدان چیقیپ یاغشی-یامان بیر

> یوْلا دوْشمه‌لی بوْلدیق. یازوْولارېمیزی اؤنگکی گوْلکی حالدان چیقارېپ، توْرکمن دیلی‌نېنگ اؤزینه آیراتېن بوْلان صفتلاری‌نېنگ دیله‌گی بوْیینچا درست یازوْو دوْزگینلرین (املا قاعده‌لارېن) دوْزمه‌لی بوْلدیق (Geldiyev، 1926: 6-7).

بو تحقیق‌دا، *دیل سیاقلیغی* آتلی اوْقوْو کتابی‌نېنگ فوْنیتیک آیراتېنلیقلاری اله آلیندی. اثرینگ توْرکمن توْرکچه‌سی-نینگ فونولوژی‌سېنا دگیشلی موضوعلار شوْلاردان عبارت: *چکیملی-چکیمسیز سسلر، آچیق هم یاپیق بوْغېن، یارېم چکیملی سسلر، آچیق، دېمیق سسلر.* آدی گچن عنوانلارېنگ هر بیری کتابېنگ دوْرلی بؤلیملرینی اوْرتا گتیریپ، موضوعا گره‌کلی آچیقلامالارا یر بریلیپدیر (Yawar، 2021: 17-18).

1. محمد گلدیفینگ عمری

محمد گلدیف، 1889 ییلېندا خزر دنگیزی‌نینگ کنارېنا غوْلای بوْلان چله‌کن شهرینده بالیقچی بیر مشغله‌دا دنیا اینیپدیر. گلدیف، باشلانغیچ اوْقوْوېنی اؤز اوْبا مکتب‌لرینده آلیپ سوْنگی بیلن بخارا مدرسه‌لری‌نینگ بیرینده اوْقاپدېر. سوْنگرا باشقوْردستانېنگ اوْفا شهرینده یرلشن مشهور گالیه مدرسه‌سینده یوْقاری اوْقوْوېنی تماملاپدېر. اوْقوْوېنی غوْتاراندان سوْنگ بیراز وقتلاپ تاتار-باشقوْرت مکتب‌لرینده و همده 1921–نجی ییلده عشق‌آبادا دوْلانیپ، عشق‌آبادېنگ دوْرلی مکتب‌لرینده معلم‌چیلیک ایشی بیلن مشغوْللانیپدېر. سوْنگرالاری علمی ایشلر بیلن غیزیقلانان م. گلدیف، توْرکمن توْرکچه-سینه دگیشلی بیرنأچه مهم اثرلری تیارلاپدېر. بوْلاردان باشغا م. گلدیف، 1922-1926 ییللار آرالیغېندا توْرکمن بیلیم هیئتی-نینگ، 1926 ییلینده توْرکمن بیلیم سوْویتی‌نېنگ، 1928-1930 ییللار آرالیغېندا توْرکمن مدنیت انستیتوْتی‌نینگ و توْرکمن ادبیاتی بؤلیملری‌نینگ یرینه یتریجیسی و جوابکأری حکمؤنده ایشلأپدیر. م. گلدیف 1931 –نجی ییلېنگ جنوری آیی‌نېنگ 3 –نجی گوْنی آرادان چیقیپدېر. اوْنېنگ اؤلیمی‌نینگ شبهه‌لی طرفلاری هنوزه‌چنلی آچیقلانماندېر (Aşirov، 2018: 95-96).

2. *دیل سیاقلیغی* آتلی اوْقوْو کتابی حقېندا

دیل سیاقلیغی آتلی اثر، توْرکمن دیلی‌نینگ بیرینجی گرامرینی یازان، توْرکمن دیل بیلیمی‌نینگ غوْرېجیسی دییپ بیلینن م. گلدیف و تاتار دیلچیسی گ. آلپاروْف طرفېندان توْرکمن گرامرینی دوْشیندیرمک اوْچین تیارلانېلان بیر اوْقوْو کتابی‌دېر. بوْ کتابینگ بیرینجی چاپی 1924 –نجی ییلده تاشکند ده و ایکینجی چاپی بیرنأچه دوْزه‌دیشلر گتیریلندن سوْنگ 1926 –نجی ییلده توْرکمنستان دوْلت نشریاتی طرفېندان پوْلتاراتسکی‌دا(عشق‌آباد دا) نشر ادیلیپدیر. عرب حرفلری بیلن یازېلان بوْ کتاب، دوْرینگ توْرکمن توْرکچه‌سینی تأزه آچیلان توْرکمن مکتب‌لرینده اوْقوْوچیلارا اؤرتمک اوْچین 03.03.1926 تاریخی‌نېنگ اوْقوْو پروْگرامی‌نېنگ میل‌ناماسېنا گوْرأ تیارلانیپدېر. بوْ کتاب، توْرکمنستان علملار اکادمیسی-نېنگ مرکزی علمی کتابخاناسی‌نېنگ سیرک نشرلر بؤلیمینده Na T/SF 2294 نمرینه قیدلی‌دېر (Sarıyev، 2017: 185-187، 193).

جمعی 109 صفحه‌دان اوْرتا گلن بوْ کتابېنگ باشېنده، 6 صفحه‌لیق *سؤزباشی*، 20 بؤلیم و اثرینگ سوْنگېندا-دا کتابدا اوْلانېلان اصطلاح‌لارېنگ ییغېندېسی و اثرده بیان ادیلن 21 یازوْو قاعداسی یرلشدیریلیپدیر. اثرینگ *سؤزباشی* قسمېندا یرلشدیریلن معلوماتلارا گوْرأ؛ بوْ کتاب، *توْرکمن دیلی‌نینگ گراماتیکاسی* آتلی ایکینجی بیر کتابا چاغالاری تیارلاماق اوْچین 4 ییللیق اوْقوْو دوْرینی اؤز ایچینه آلان بیر کتابدېر.

کتابېنگ هر بؤلیمی‌نینگ سوْنگېندا اوْقوْوچیلارا درسی غوْوی آنگلاتماق اوْچین دوْرلی فعالیت‌لر نظردا توْتیلیپدېر. اوْلاردان بیرنأچه‌سی شوْلار یالی‌دېر:

- *اوْقاماق هم درنگه‌مک؛*
- *اوْقاماق هم گوْچیریپ یازماق؛*
- *درنگه‌مک؛*
- *صورتلارا غاراپ سؤزلملر یازماق* (Geldiyev، 1926).

اثرده دیل بیلن باغلانشیقلی موضوعلاری اؤز ایچینه آلان 33 اوْقیما متنی باردېر. موْنېنگ بیلن بیرلیکده اوْقوْوچیلارا درسی سادالاشدېرماق و موضوعسی بیلن تانېشدېرماق اوْچین 20 سوْراغ توْپارلارېنا یر بریلیپدېر. موْنېنگ داشېندا، اوْقوْوچیلارېنگ اوْقیما اوْقیېنی آرتدیرماق اوْچین 15 یرده غیسغا اوْقیما متنلری و *ایش* عنوانی آستېندا 20 یرده اوْی تابشیریغی نظردا توْتیلیپدېر. ینه‌-ده 5 یرده شعر بؤلکلری، 4 یرده سوْراغ، 2 یرده بیر نأچه آتالار سؤزی و 10 یرده اثرینگ بعضی مهم موضوعلارېنی آنگلادان دیپنوت‌لار یر آلیپدېر (Yawar، 2021: 18).

بۆلاردان باشغا، اثرینگ اینگ مهم موضوعلارىندان بیرى-ده یازۋو قاعدالارى‌دىر. م. گلدیف، تۆرکمن تۆرکچه-سى‌نینگ یازۋوىنده بیتۆویلیگى اوْرتا گتیرمگى مقصدى ادینیپ *دیل سپاقلىغى* کتابىندا 21 یازۋو قاعداسىنى گۆز اۆنگینده تۆتىپدىر. ینه بیر طرفدان اوْقۋوچىلارى مکتبه و اوْقىماغا حۆسلندیرمک اۆچین کتابىنگ هر یرینده 91 صورت یرلشدیریلیپدیر. بۆ صورتلار، اوْقۋوچىلارىنگ سۆزلم دۆرتمک اۆقىبىنى اۆسدیرمک و اوْلارىنگ ذهنینى گۆیچلندیرمک اۆچین کتابىنگ ضرورت دۆیۆلان یرلرینده یرلیپدیر (Yawar، 2021: 18-19).

اۆستینده دۆردیغىمىز بۆ کتابىنگ مهم موضوعلارىندان ینه بیرى؛ *عرضه*، *خط* و مجلاً *خبر یازماق* یالى عنوانلارى‌دىر. م. گلدیف بۆلار یالى فعالیت‌لرینگ اۆستى بیلن اوْقۋوچىلارا رسمى دیلى و رسمى ایش کاغذلارى‌نىنگ یازىلىش دۆزگینلرینى اۆرەتمأگه چالىشىپدىر.

دیل سپاقلىغى اوْقۋو کتابىنگ بۆلیملرى شۆلاردان عبارت:

1. *دیل هم یازۋو* “Dil ve Yazı”
2. *سۆزلم* “Cümle”
3. *سۆز* “Kelime”
4. *یات سۆزلر* “Yabancı Kelimeler”
5. *غوْشما سۆزلر* “Birleşik Kelimeler”
6. *یوْغىن (غالىنگ)-اینیچگه سۆزلر* “Kalın-ince Kelimeler”
7. *دۆیپ و غوْشولما* “Kök ve Ek”
8. *بیرلیک، کۆپلیک* “Teklik, Çoğul”
9. *سۆز بوْغىنلارى* “Sözcük Heceleri”
10. *سسلر* “Sesler”
11. *حرفلر* “Harfler”
12. *چکیملى-چکیمسیز سسلر* “Ünlü-Ünsüz Sesler”
13. *آچىق هم یاپىق بوْغىن* “Açık ve Kapalı Hece”
14. *یارىم چکیملى سسلر* “Yarı Ünlü Sesler”
15. *آچىق، دىمىق سسلر* “Açık, Kapalı Sesler”
16. *اوْنىق، بوْلکلر* “Bağlaçlar, Edatlar”
17. *اسم، صفت* “İsim, Sıfat”
18. *ایشلیک* “Fiil”
19. *ایه-خبر* “Özne-Yüklem”
20. *سۆزلم نأحیلى دۆزیلیأر* “Cümle Nasıl Kurulur” (Yawar، 2021: 17-18).

1.2. اثرده اۆلانىلان الفبا

دیل سپاقلىغى اثرینده جمعى 31 سانى حرف اۆلانىلىپدىر. بۆ حرفلرینگ 6 سانىسى چکیملى سسلرى و 25 سانىسى چکیمسیز سسلرى گۆرکزیپدیر. اثرده اۆلانىلان الفبا ترتیبى شۆنىنگ یالى‌دىر:

آ، ا /A/، ب /b/، پ /p/، ت /t/، جـ /c/، چـ /ç/، حـ /ḥ/، خـ /ẖ/، د /d/، ر /r/، ز /z/، ژ /j/، سـ /s/، شـ /ş/، غـ /ġ/، ف /f/، ق /ḳ/ ، ک /k/، گ /g/، ڭ /ñ/ ، ل /l/، مـ /m/، ن /n/، و /O/، ۇ /U/، ۋ /v/، هـ /h/، ا‍ه /e/، ى /y/، ي /i/، ې /ı/، (ء).

چکیملیلر: آ، ا /A/، و /O/، ۇ /U/، ا‍ه /e/، ي /i/، ې /ı/.

چکیمسیزلر: ب /b/، پ /p/، ت /t/، جـ /c/، چـ /ç/، حـ /ḥ/، خـ /ẖ/، د /d/، ر /r/، ز /z/، ژ /j/، سـ /s/، شـ /ş/، غـ /ġ/، ف /t/، ق /ḳ/ ، ک /k/، گ /g/، ڭ /ñ/ ، ل /l/، مـ /m/، ن /n/، ۋ /v/، هـ /h/، ى /y/، (ء).

گۆریشینگیز یالى اثرده تۆرکمن دیلینداکى چکیملى سسلرى گۆرکزن 6 سانى حرف اۆلانىلىپدىر. اما چکیملیلرینگ یوْغىن و اینچه آیدىلىش خاصیتى نظردا تۆتىلاندا 9 سانى چکیملى سسینگ بار بوْلاندىغىنى دۆیماق بوْلیوْر. اثردأکى یوْغىن و اینچه چکیملیلرى بیر-بیریندن تفاوتلاندىرماق اۆچین اثرده آیراتىن بیر قاعدا گۆز اۆنگینده تۆتىلاندىر.

کتابینگ یازوو قاعداسینا گؤرأ، اگر-ده سؤزینگ ایچینه المیدام اینچه آیدیلان ک /k/، گ /g/ و ا-ه /e/ حرفلری اؤلانان یاغداییندا سؤزینگ اینچه بوْلاندیغینی؛ بۊ حرفلرینگ اؤلانمادیغیندا اینچه‌لیک نشاناسی حکمؤنده سؤزینگ باشیندا (ء) علاماسی‌نینگ یازیلیوْندیغینی آییتماق بوْلار. ا-ه /e/ چکیملیسی المیدام اینچه بۊلیپ، غالان باشغا چکیملیلر یوْغین سؤزلرده یوْغین، اینچه سؤزلرده اینچه گؤرنیشینده آیدیلیپدیر (Yawar، 2021: 22).

3. فونولوژی

1.3. چکیملیلر و اوْلارینگ آیراتینلیقلاری

اثرینگ یازغیسیندا چکیملی سسلری تمثیل ادن 6 سانی حرف گؤرکزیلسه-ده تۊرکچه‌سینداکی 9 سانی چکیملی سسی تمثیل اتمکده‌دیر. کتابینگ یازغیسینا غارالاندا، بۊ حرفلردن تۊرکمن تۊرکچه‌سی‌نینگ آ /a/، و /o/، ۇ /u/ و ی /ı/ یوْغین چکیملیلرینی؛ سؤزینگ باشیندا اینچه‌لیک علاماسی بوْلان همزه (ء) اؤلاندیغیندا تۊرکمن تۊرکچه‌سی‌نینگ آ /ä/، و /ö/، ۇ /ü/ و ی /i/ اینچه چکیملیلرینی تثبیت اتمک بوْلیوْر. غالان ا-ه /e/ چکیملیسی همیشه اینچه خاصیتلی بوْلیپدیر. اثرده گؤرکزیلن ی[2] /Ī/ حرفی همیشه اؤزین آیدیلیپ، یوْغین سؤزلرده یوْغین؛ اینچه سؤزلرده اینچه گؤرنیشینده اؤلانیلیوْر (Yawar، 2021: 22).

1.1.3. چکیملیلرینگ توْپارلارا بؤلینشی

تۊرکمن تۊرکچه‌سینداکی چکیملیلر؛ یوْغین و اینچه آیدیلماغینا گؤرأ، اؤزین و غیسغالیغینا گؤرأ، گلیپ چیقیشینا گؤرأ، دوْداقلانیپ و دوْداقلانمازلیغینا گؤرأ، آغزینگ آچیقلیق و یاپیقلیق درجه‌سینه گؤرأ دۊرلی توْپارلارا بؤلینیوْر (Yıldırım، 2020: 50-51).

اؤزین و غیسغا چکیملیلر

تۊرکمن تۊرکچه‌سینداکی چکیملیلر، آیدیلشی تایدان اؤزین چکیملیلر و غیسغا چکیملیلر گؤرنیشده ایکی توْپارا بؤلینیوْر. چکیملیلرینگ اؤزین و غیسغا آیدیلشی سؤزلره دۊرلی معنی‌لار بخشلیوْر (Yawar، 2022: 107؛ Noor، 2022: 50، 64). بۊ کتابینگ یازغیسیندا، آیدیلشی تایدان سککیز سانی اؤزین و سککیزسانی-دا غیسغا چکیملی باردیر. غیسغا چکیملیلر یازغی‌دا گؤرکزیلیپ، اؤزین چکیملیلرینگ ی /ï/ و آ /ǟ/ چکیملیلری داشیندا غالان چکیملیلر یازغی‌دا گؤرکزیلمأندیر. گؤزدن گچیریلن اثرینگ اؤزین و غیسغا چکیملیلر شۊلاردیر:

1) اؤزین چکیملیلر: آ /ā/، آء /ǟ/، و /ō/، و /ȫ/، ۇ /ū/، ۇ /ǖ/، ي/ï/، ی /ī/.
2) غیسغا چکیملیلر: آ /a/، و /o/، و /ö/، ۇ /u/، ۇ /ü/، ا-ه /e/، ي/i/، ی /ı/.

تابلو 1.3. چکیملیلرینگ اؤزین و غیسغا آیدیلشی تایدان بؤلینشینی گؤرکزن تابلو

چکیملیلر		اؤزین چکیملیلردن مثاللار	غیسغا چکیملیلردن مثاللار
اؤزین چکیملیلر	غیسغا چکیملیلر		
آ /ā/	آ /a/	*آداملار* "adamlar, insanlar"	*آغرلق*

[2] اثرده آ /ǟ/ چکیملیسی‌نینگ غیسغاسی و ا-ه /e/ چکیملیسی‌نینگ بوْلسا اؤزین آیدیلشی گؤریلمأندیر. یؤنه مؤنگا غازامازدان غالان بۊتین چکیملیلرینگ اؤزین و غیسغا آیدیلشی بوْلیپدیر. اما چکیملیلردن دینگه ي /I/ چکیملیسی‌نینگ اؤزین گؤرنیشینی گؤرکزمک اۊچین بۊ چکیملی اثرده ي /Ī/ گؤرنیشینده یازیلیپدیر. غیسغا آیدیلان ی /I/ چکیملیسی دینگه سؤزینگ بیرینجی بوْغنیندا یازیلیپ غالان یاپیق بوْغینلاردا یازیلماندیر. مؤنینگ ترسینه، همیشه اؤزین گؤرنیشده آیدیلان ي /Ī/ چکیملیسی بوْلسا سؤزینگ هر یرینده یازیلیپدیر. شیله‌لیکده همیشه اؤزین آیدیلان ي /Ī/ چکیملیسی اؤزباشداق بیر چکیملی سس بوْلمان، ی /I/ چکیملیسی‌نینگ اؤزین آیدیلان گؤرنیشی‌دیر.

"ağırlık"			
اوْغلانلاری "oğlanları"	"ortasında" *اورتاسندا*	و /o/	و /ō/
اوسدیرمه‌ک "geliştirmek"	"kendisine" *اوزینه*	و /ö/	و /ȫ/
"uzak" *اوُزاق*	"su" *سوُ*	وُ /u/	وُ /ū/
ءاوُچنجی "üçünü"	"tatlı" *ءسوُیجی*	وُ /ü/	وُ /ǖ/
انسانلق "insanlık"	"koku" *ایس*	ي /ı/	ي /ī/
ایکنجی "ikinci"	"işine" *ایشینه*	/i/ي	/ī̤/ي
"anne" *انه*	-	ا-ه /e/	-
-	"çizme" *ءآدک*	-	آء /ǟ/

چیقیشی تایدان چکیملیلر

بیرنأچه چکیملیلر تلفظ ادیلنده دیل، اؤنگه و ایزا حرکت ادیپدیر. شو سببدن چکیملیلر دیلینگ اؤجیندا، اوْرتاسیندا و آرقاسیندا عمله گلیوْر (وییسوْف، 2009، 17؛ یاور، 2022: 107). اثرینگ چکیملیلری؛ دیل دؤیبی چکیملیلری (یوْغین)، دیل اوْرتاسی چکیملیلری (یوْغین) و دیل اؤجي چکیملیلری (اینچه) آتلاری بیلن اؤچ توْپارا آیریلیپدیر:

1) دیل دؤیبی (یوْغین) چکیملیلری: آ /a/، و /o/، وُ /u/
2) دیل اوْرتاسی (یوْغین) چکیملیلری: ي /ı/
3) دیل اؤجی (اینچه) چکیملیلری: آ /ä/، ا-ه /e/، و /ö/، وُ /ü/، ي/i/ (Geldiyev، 1926: 62-61).

دوْداقلانیوْن و دوْداقلانمیوْن (دؤز) چکیملیلر

بیرنأچه چکیملیلرینگ عمله گلمگینده دوْداقلارینگ غاتناشیپ-غاتناشمادیغینی دؤیماق بوْلیوْر. دوْداقلارینگ غاتناشماغینده عمله گلن چکیملیلره، دوْداقلانیوْن چکیملیلر؛ دوْداقلارینگ غاتناشمان عمله گلن چکیملیلره، دوْداقلانمیوْن (دؤز) چکیملیلر دییلیپ ایکی توْپارا آیریلیوْر (Veyisov، 2009: 16-17؛ Yawar، 2022: 107). بو آیراتینلیق اساسیندا *دیل سپاقلیغی* اثری‌نینگ چکیملیلری-ده ایکی توْپارا بؤلینیوْر:

1) دوْداقلانیوْن چکیملیلر: و /o/، و /ö/، وُ /u/، وُ /ü/.
2) دوْداقلانمیوْن (دؤز) چکیملیلر: آ /A/، ا-ه /e/، ي /ı/، ي/i/.

گینگ و دار چکیملیلر

دیلینگ آغیز بوْشلیغینداقی آشاق-یوْقاری حرکتی بوْیینچا چکیملیلر حیل تایدان تفاوتلانیوْر. دیل یوْقاری کنتلؤگه یقینلاشاندا، آغیز بوْشلیغینداقی هوا یوْلی‌نینگ دارالماغی نتیجه‌سینده اوْرتا گلن چکیملیلره، *یوْقاری غالیش-دار چکیملیلر* دییلیوْر. دیلینگ انگه‌ک بیلن آشاغا غایدیپ، هوا یوْلی‌نینگ حاس گینگمه‌گی بیلن اوْرتا گلن چکیملیلره، *آشاقی غالیش-گینگ چکیملیلر* و دیل آغیز بوْشلیغی‌نینگ یوْقارقی و آشاقی غالیشلارینگ آرالیغیندا دؤراندا، عمله گلن چکیملیلره، *اوْرتاقی غالیش-گینگ چکیملیلر* دییلیوْر (Veyisov، 2009: 17). شیله‌لیکده، *دیل* سپاقلیغی کتابیندا-دا گینگ و دار چکیملیلر، توْرکمن ادبی دیلینده بوْلیشی یالی اؤچ توْپارا بؤلینیوْر:

1) یوْقاری غالیش-دار چکیملیلر: وُ /u/، وُ /ü/، ي /ı/، ي/i/.
2) آشاقی غالیش-گینگ چکیملیلر: آ /A/.

3) اۆرتاقی غالپش-گینگ چکیملیلر: ا-ه /e/، و /o/، و /ö/.

تابلو 2.3. چکیملیلرینگ تۆپارلاره بۆلینشی تابلوسی

		دیل دۆیبی (یۆغېن)		دیل اۆرتاسی (یۆغېن)		دیل اۆجی (اینچه)	
		غېسغا	اۆزېن	غېسغا	اۆزېن	غېسغا	اۆزېن
دۆداقلانیۆن	یۆرقاری غالپش-دار	ۇ /u/	ۇ/ū/	-	-	ۇ /ü/	ۇ /ǖ/
	اۆرتاقی غالپش-گینگ	و /o/	و /ō/	-	-	و /ö/	و /ȫ/
دۆداقلانمېیۆن (دۆز)	یۆرقاری غالپش-دار	-	-	ې /ı/	ې /ī/	ي /i/	ي /i̯/
	اۆرتاقی غالپش-گینگ	-	-	-	-	ا-ه /e/	-
	آشاقی غالپش-گینگ	آ /a/	آ /ā/	-	-	-	آء /ǟ/

چکیملیلرینگ یۆغېنلېق-انیچه‌لیک سازلاشېغی

اثرده چکیملیلرینگ یۆغېنلیق-انیچه‌لیک سازلاشېغی هم دۆیپ سۆزلرده همده غۆشېلمالاردا برکدیر. اما بیرنأچه آلېنما سۆزلرده بۆ سازلاشېق بۆزېلېپدېر؛ مثال اۆچین: *ءبیلم* "bilim"، *ءبیر چاغلاردا* "bir vakitler"، *اوجاغندان* "yuvasından"، *ایشچیلەر* "işçiler" و شۆنگا منگزشلر.

آلېنما سۆزلردن مثاللار: *غازیەت* "gazete"، *پەیدالانماغا* "yararlanmaya"، *حەیۋانلاردان* "hayvanlardan"، *ادەبیات* "edebiyat" و شۆنگا منگزشلر (Yawar، 2021: 37).

چکیملیلرینگ دۆداق سازلاشېغی

اثرده بۆتین دۆداقلانیۆن چکیملیلرینگ اۆزېن و غېسغا گۆرنیشی بیرینجی بۆغېندا گۆرینیپدیر. اما ایکینجی بۆغېندا دینگه اۆزین گۆرنیشده آیدېلان ۇ/ū/ - ۇ /ǖ/ چکیملیسی یازېلېپدېر. شیله‌لیکده دۆداقلانیۆن چکیملیلر، سۆزلرینگ بیرینجی بۆغنېندا گلیپ، سۆنگراقی بۆغېنلاردا دۆداقلانمېیۆن چکیملیلر گلمکده‌دیر (Yawar، 2021: 28-37).

غېسغا ۇ /u/ چکیملیسی‌نینگ نأحیلی گۆرنیشده یازېلجاغی حقېندا اثرینگ یازېجېسی محمد گلدیف اۆزی‌نینگ دۆره‌دن یازۋو قاعدالاری‌نېنگ 13 –نجی‌سینده شیله آچېقلاما بریۆر: «غېسغا ۇ /u/ سسی سۆزینگ دینگه بیرینجی بۆغنېندا بۆلیۆر، شۆنگا گۆرأ غېسغا ۇ /u/ حرفی سۆزینگ یکه بیرینجی بۆغنېندا یازېلېپ، باشغا بۆغېنلارېندا یازېلماز» (Geldiyev، 1926: 64).

2.3. چکیمسیزلر و اۆلارېنگ آیراتېنلېقلاری

دیل سپاقلېغی کتابېندا جمعی 25 چکیمسیز حرف باردېر. اما بۆلاردان خـ /ẖ/ حرفی اثرینگ الفبا ترتیبینده یر آلان بۆلسا-دا کتابېنگ یازغېسېندا اۆنېلماندېر. (ء) علاماسی هم آیری حرف حساب ادیلمأن دینگه اینچه سۆزلری یۆغېن سۆزلردن تفاوتلاندېرماق اۆچین اۆلانېلان بیر علامتدېر (Yawar، 2021: 25؛ Geldiyev، 1926: 55-56).

1.2.3. چکیمسیزلرینگ تۆپارلارا بۆلینشی

تۆرکمن تۆرکچه‌سیندأکی چکیمسیزلر، هوانېنگ چېقېشی تایدان و آواز پرده‌سی‌نینگ غاتناشېپ-غاتناشمازلېغی تایدان دۆرلی تۆپارلارا بۆلینیۆر (Noor، 2022: 100-101). بۆ آیرتېنلېقلار اساسېندا *دیل سپاقلېغی* اثرینده-ده چکیمسیزلر دۆرلی تۆپارلارا بۆلینیۆر:

هوانېنگ چېقېشی تایدان چکیمسیزلر

گۏزدن گچیریلن اثرینگ چکیمسیزلری هوانېنگ چېقېشی یا-دا دۏره‌یۏن یری نقطه نظردان دۏداق چکیمسیزلری و دیل چکیمسیزلری آتلاری بیلن ایکی اۏلی تۏپارا بۏلینیۏر. دۏداق چکیمسیزلری و همده دیل چکیمسیزلری-ده اۏز گزگینده آشاقداقی یالی کیچی تۏپارلارا بۏلینیۏر.

- دۏداق چکیمسیزلری: ب /b/، مـ /m/، پ /p/ (غۏشا دۏداق چکیمسیزلری) و ف /f/، ۋ /v/ (دۏداق آراسی چکیمسیزلری)
- دیل چکیمسیزلری شۇ تۏپارلارا بۏلینیۏر:

1) دیل آردی چکیمسیزلری: هـ \h\، حـ /ḥ/، غـ /ġ/، ق /ḳ/، ک /k/، گ /g/، ڭ /ñ/
2) دیل اۏرتاسی چکیمسیزلری: جـ /c/، چـ /ç/، ر /z/، ژ /j/، شـ /ş/، ل /l/، ن /n/، ی /y/
3) دیل اۏجی چکیمسیزلری: ت /t/، د /d/، ز /z/، سـ /s/

آچېق-دېمېق چکیمسیزلری

آیدېلاندا آوازېنگ پرده‌سی‌نینگ غاتناشېپ-غاتناشمازلېغی بۏیېنچا تۏرکمن تۏرکچه‌سینداٴکی چکیمسیز سسلری آچېق و دېمېق آتلی ایکی تۏپارا بۏلینیۏر (Yawar، 2021: 109). گۏزدن گچیریلن *دیل سپاقلېغی* اثرینده-ده یۏقارقی آیراتېنلېقلار اساسېنده چکیمسیزلر ایکی تۏپارا بۏلینیۏر:

1) آچېق چکیمسیزلر: ب /b/، د /d/، جـ /c/، گ /g/، غـ /ġ/، ز /z/، ژ /j/، ۋ /v/، هـ /h/. بۏرلادان باشغا-دا کتابدا آیدېلشی تایدان چکیملیلره غۏلاېراق بۏلاندېغی اۏچین شۇ آشاقداقی چکیمسیزلری-ده آچېق چکیمسیزلرینگ تۏپارېنا گیریزیلیپدیر: ر /r/، ڭ /ñ/، ل /l/، مـ /m/، ن /n/، ی /y/.
2) دېمېق چکیمسیزلر: پ /p/، ت /t/، حـ /ḥ/، چـ /ç/، سـ /s/، شـ /ş/، ف /t/، ق /ḳ/، ک /k/ (Geldiyev، 1926: 74).

نتیجه

اثرده تۏرکمن تۏرکچه‌سینداٴکی چکیملی سسلر، 6 سانی حرف بیلن و چکیمسیز سسلر بۏلسا 25 سانی حرف بیلن گۏرکزیلیپ توپلام 31 حرف اۏلانېلېپدېر. دینگه الفبا ایچینده بار بۏلان خـ /ḫ/ حرفی، اثرینگ یازغېسی‌نېنگ هیچ بیر یرینده اۏنېلماندېر. مۏنېنگ داشېندا، اثرده /ک، گ، ا-ه/ حرفلری‌نینگ اۏنېلمادېغی سۏزلرده سۏزینگ اۏنگیندن اۏلانېپ، اۏنېنگ اینچه اۏقېلماسېنا یاردام ادن (ء) علاماسی هم بار بۏلېپ، اثرینگ یازغېسېندا حرف حکمۏنده قبول ادیلمأندیر.

اثرده اۏلانېلان بۏتین چکیملی سسلر، سۏزینگ باشېندا گلنده چکیملی‌نینگ اۏنگیندن (ا) بیلن بیرلیکده یازېلېپدېر. /آ/-/a,ä/ چکیملیسی سۏزینگ باشېندا (آ)، سۏزینگ اۏرتاسېندا و سۏنگېندا (ا) گۏرنیشده یازېلېپدېر. اینچه خاصیتلی /آء/-/ä/ چکیملیسی‌نینگ غېسغاسی و /ا-ه/-/e/ چکیملیسی‌نینگ بۏلسا اۏزېن گۏرنیشی بۏلماندېر، اما غالان بۏتین چکیملیلرینگ اۏزېن-غېسغا گۏرنیشلری بۏلېپدېر. اۏزین آیدېلان /ي/-/Ī/ و /آء/-/ā̈/چکیملیلرینگ داشېندا غالان بیله‌کی چکیملیلرینگ اۏزېن گۏرنیشلری یازغېدا گۏرکزیلمأن، اۏزېن بۏلېپ-بۏلمادېغی سۏزینگ معنی‌سېندان آنگلاشېلېپدېر.

حاضرکی زمان تۏرکمن تۏرکچه‌سینده بار بۏلان دۏداقلانیۏن چکیملی سسلر، اثرده ایکی حرف /و/-/O-/ و /ۇ/-/U/ حرفـلری بیلن گۏرکزیلیپدیر. بۏ چکیملیلرینگ یۏغېن و اینچه اۏقېلماسی (ء) علاماسی‌نېنگ اۏستی بیلن آنگلاشېلېپدېر. دۏداقلانیۏن چکیملیلرینگ همه‌سی‌نینگ اۏزېن و غېسغا گۏرنیشینه سۏزینگ دینگه بیرینجی بۏغنېندا غابات گلینیۏر. سۏزینگ ایکینجی بۏغنېندا بۏلاردان دینگه /ۇ/-/ū/ و /ۇء/-/ṻ/ چکیملیسی‌نینگ اۏزېن گۏرنیشینی گۏرمک ممکن‌دیر. بۏ قاعدانېنگ داشېندا، سۏزینگ ایکینجی بۏغنېندان باشلاپ، دۏداقلانمېیۏن چکیملیلر گلیپدیر

Kaynaklar

Aşirov, T. (2018). Düşünür Muhammed Geldiyev (1889-1931)'in Türkmen Dili Mücadelesi. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD)*, Y. 2, S. 14, s. 95-96.

Gatibash Farzad, A. (1394). *Hazirki Zaman Türkmen Dilinin Grameri*. Mezar-e-Şerif: Suretger Yayınları.

Geldiyev, M. ve Alparov, G. (1925). *Ulılara Oku:- Yazu Öwretmek Üçin Sapaklık.* Taşkent: Türkmenistan Devlet Neşriyatı.

Geldiyev, M. ve Alparov, G. (1926). *Dil Sapaklığı.* Poltaratsk (Aşgabat): Türkmenistan Devlet Neşriyatı.

Kara, M. (1998). *Türkmen Türkçesi ve Türkmen Edebiyatı Üzerine Araştırmalar.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Kasımov, B. (2009). *Milli Uyanış.* (Çev: Fatma Açık), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

Kaya, B. ve Kushmuratov, S. (2020). Ceditçilik Hareketi ve Türkistan'da Yaylmasında Mahmut Hoca Bedudi'nin Rolü. *Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, S.16, s. 16-18.

Nepesova, R., Nazarov, O. ve Göklenov, J. (2004). Türkmen Türkçesi. (Çev. Suzan Tokatlı), *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Y. 2, S.17, s. 271-273.

Noor, N. (2022). *Türkmen Dilinin Ses Bilgisi*. Kabil: Layif Sıtar Yayınları.

Sağlam, S. (2019). *Kümüşalı Böriyev*. (Ed. Ahmet Buran), Türkiye Dışındaki Türk Dünyası Türkologları -Dilciler-, C. 1, Ankara: Akçağ Yayınları.

Sağlam, S. (2019). *Muhammet Geldiyev*. (Ed. Ahmet Buran), Türkiye Dışındaki Türk Düyası Türkologları -Dilciler-, Clt. 1, Ankara: Akçağ Yayınları.

Sarıyev, B. (2017). *Türkmen Türkçesi ve Kültürü Üzerine Makaleler.* (Yayına Hazırlayanlar: Emrah Yılmaz-Tüğba Yılmaz), Ankara: Akçağ Yayınları.

Veyisov, B. ve Babayova, G. (2009). *Türkmen Dilinin Fonetikası,* Aşgabat: Türkmenistan Devlat Neşriyatı.

Yawar, M. B. (2021). *M. Geldiyev ve G. Alparov Tarafından 1926'da Hazırlanan "Dil Sapaklığı" Kitabının Türkmen Türkçesinin Öğretimindeki Rolü.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yawar, M. B. (2022). 19. ve 20. Yüzyılların Türkmen Türkçesi ile Çağdaş Türkmen Türkçesinin Ses ve Şekil Bilgisi Bakımından Karşılaştırılması. *Varlıq Dil, Edebiyat ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, Y. 2, S. 28, s. 107-110.

Yıldırım, H. (2020). *Türkmen Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi).* Ankara: TDK Yayınları.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

☑ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.